

M. D. S. S.
Några Anmärkingar/
Rörande Nödvändigheten
Af

L = F o g a r n a s

Bättre wård och Ans i Finland,

Med Wederbörandes minne

Under

Oeconom. PROFESSORENS, Kongl. Swenska Wete
tenskaps Academiens och Upsala Wetenst. Societ.

LEDUMDES/

Samt nu warande Phil. Fac. Dec,

Dr. PEHR KALMS

Inscende,

Till allmän granskning/

För Magister Krantsen/

Swerlämnade af

Kongl. Stipendiar.

NICLAS CRUSELL

Satacund.

Åbo Acad. Större Låro = Hus/ f. m. d. 14. Julii 1757.

ÅBO, Tryckt hos Directeuren och Kongl. Boktr. i Stor-Förs
tendömet Finland, JACOB MERCKELL.

Inspectoren
Högaktad H E R R
JOHAN INGMAN,
Min synnerlige Wälgynnare!

SUru' mycket jag är Herr Inspectoren förbunden emot de mångfalliga wälgärningar Herr Inspectoren mig under den korta tid, jag hade äran, at såsom Informator för Dess kära Barn, wistas uti Herr Inspectorens wärda Hus, ärtedt, kan mitt inre ej uttrycka. Aldrig tör den dagen klarna, på hwilken jag kan wara i stånd, at därfdöre wisa min wärkelige årfånsla. Uptag emedlertid Gunstige Herresbenågit denna ringa pappers-gåfwa till wedermåle af ett tacksam't sinne. Hwad mig i öfrigt åligger, är at trogit önska, det tacktes Förshnen omgifwa Herr Inspectorens lefnads-dagar med all Andelig och Bekamlig wälsignelse. Jag framhårdar med nöje

Högaktade Herr Inspectorens,
Min synnerlige Wälgynnares

NICLAS CRUSELL

Ödmjukt Tjenare

NICLAS CRUSELL.

J. J. N.

Ä lyckligt ett land är, hwilket den Allwisfa Skaparen utstrat med hwarjehanda natursens förmoner, så uselt är det däremot, om där saknas en rättstjäffens hushållning. Rika Guld- Silfver- och andra grufwor låta wäl stort; men om de anten ligga i jordens sköte orörda, eller man öf riktar andra med dem, och är likwäl sielf fattig, wore det måst lika mycket som man aldrig ägde dem. Ut hafwa en öfwerstödig, god och bärande jord, är en härlig förmon; men ligger den i lunda, och man således ej af egen åker äger bröd i landet, är det en bedröfwelig sak. Hwad förman är icke det, at wara ägare af stora och fiskrika Sjöar; men hwad olägenhet däremot, at dock likwäl köpa fisk annorstädes ifrån? Skal då ett land må wäl, blle det en nödwändig sak, at både wilja och kunna upodla och använda till sin fördel och nytta slika Skaparens förlänta gåfwor. En sanning, hwarpå en del nationer länge sedan tänckt, en annan återigen först i dessa tider, och en del än aldeles intet kunnat finna sig uti. Åtskilliga härliga natursens för-

förmoner har wäl Försynen lämnat oss ett rikt förråd uppå; men wi måste dock räkna oss bland dem, som nog sent börjat täncka på nödwändigheten af de sammans upodlande. Jag säger nog sent; ty när Oeconomien hos många wåra Brannar redan war i flor, hafwa wi först för ett par hundra år sedan, eller litet mer, börjat därmed åflås, dock till närwarande tider ej i alt funnat skryta däraf, at wi warit rätta hushållare; ty går man något tillbaka till de framflutne tider, skall man blifwa öfvertygad om denna obehageliga sanning. Wänne det hushållades rätt med wåra härliga järngrufwor för Kung GUSTAV den 1stas, Glor. wärdigst i åminnelse, tid? ingalunda; till Tackjärn smältes wäl malmen hos oss, men det såldes sedermera till Lybeckaren, som arbetade det till stångjärn, och sålde igen åt oss färdigt både stång- och till andra förnödenheter förädlat järn, men med en o-
 ärhörd smidarlön; läs här om mera, uti Salanders Salus Patriæ. Åfwenledes har Utlänningen ända til dessa tider underhållit wår
 hyppighet i mat och kläder, med mera, och det nästan allt för redan
 penningar. Dessa mycket beklageliga sjukdomar hafwa nu redan
 genom wår Höga Öfwerhets hälsosamma försättningar blifwit till
 största delen botade, så at man nu mera, så i Sverige, som Fin-
 land, räknar enan senlig myckenhet af hammarsmedjor: Likaledes
 har man med nöje redan sedt Swänstken klåda sig i en dragt,
 tagen ifrån egna Fabriquer. Det woro en önskelig sak, at
 hwar ock en redelig undersåte wille låta sig angelägit wara, at
 med all flit åfwen arbeta uppå de öfriga Natursens förmoners up-
 odlande, som Skaparen nedlagt uti wårt kära Fädernes land;
 men som wårre är! årsarenheten lämnar oss än de obehageliga
 tidender, at slift hos oss i mycket ännu eftersättes, hwarsöre det
 ej är under, at wi ännu swästa uti underbalance. Wåra Sjös-
 ar tilbuda oss mera Fisk, än wi härtils welat taga. En an-
 senlig mängd af den skönaste åkerjord ligger än obrukad. Wå-
 ra Skogar, hwilka tillika med wåra Bårgwårk äro de samme,
 som

som borde hålla vår handel i någon nära balance, klaga än öfwer en omen'slig medfart. Våra Ekskogar, hvilka vår Höga Öfwerhet tagit uti besynnerligt hägn, äro icke des mer fria för wäldsamheter. Dese sednare har wäl naturen uti et mindre mått, än andra trädslag, tilldelat vårt kära Finland: men som ett ting har så mycket större wärde, som det är sällsynt och dock äger en synnerlig nytta, så borde äfwen de, som hos oss finnas, njuta en så mycket ömmare wärd och skötsel. Nödwändigheten häraf har jag uti följande så blad korteligen welaet wisa: Wenågne Läsare, anse min menlösa affigt med ett blida omböjme.

§. I.

A så mycket bättre kunna blifwa öfwerlygad härom, wäl man förut taga under öfwerwägande den nytta Ekskogarna tilbringa de Nationer, naturen tilldelat denna förmon. Skall Landet försvaras för utwärtas wäldsamheter, fordras, utom en wäldöswad frigsmagt till Lands, äfwen en sårbar Sjö-milice: Det som då bland annat blir nödwändigt, är at hafwa godt förråd på goda Drlogs-skepp. Såsom blodets circulation i menniskan är hennes lif, så är ock handeln ett samhälls: skall handeln florera, fordras ej allenast warer hwarmed handlas, utan också goda Fartyg, hwarmed den ena Nationen kan transportera sina producter till andra, och twärt om.

Sedan nu menniskorna lärde konsten at fara på watern, hafwa de et allenast lagt winning om sielfwa konsten, at bygga Skepp, som segla wäl, utan ock lärde utwälja sådana trädslag, som till berörde högtnyttiga ändamål wore måst tjenligt. För
 98

all slags träd har då Eken alltid haft förträdet, af ordsak at han längre står emot róta, än nästan något annat Trädslag, och desutom öfvergår dem äfwen mångfalt uti fasthet och styrka. Häraf är händt, at åtskilliga Folkslag, som både drifwa en stark handel, och hafwa en ansenlig flotta, satt ett högt värde uppå detta trädslag. Har nu Eken i gemen et sådant värde, må icke då wi, hos hwilka naturen ej allenast planterat många och härliga parker därmed, utan ock hwad mera är, begåfwa med ett Ekslag, som i godhet öfverträffar måst alla dem, som wåxa uti warmare länder, böra sätta högt värde derpå? Jag sade i godhet; ty det är af försäkerheten bekant, at alla kroppar, som finnas på wår jords yta, äro mera compacta uti de kallare, än warmare Climater: ordsaken därtill är Solens mer eller mindre wärkan; de kroppar, som finnas nära wid linien, äro en större Solens wärkan underkastade, hwaraf de blifwa mera poreusa, än de, som äro närmare Polen, uppå hwilka en mindre mängd kraftiga Solstrålar faller. Hwad trädslagen, och i synnerhet Eken angår, har Herr Präses under sin resa genom flera delar af Norra America, funnit wid jämförandet af deras Ekslag, i tätheten dem emellan en ganska stor åtskillnad; därtill också med de skepp, som byggas i de Norrare Colonierna i Norra America seglas i långt flera år, än med dem, som byggas uti Pensylvanien, och de mera till Söder belägna landskaper. Denna Ekens mer eller mindre tätet, är ordsaken til des mer eller mindre godhet. Samma har man märckt uti Europa, så at de Ekslag, som wåxa mera til Nord, äro långt waragtigare än de längre til Söder: se Herr *Candidaten Lithanders Disputation* om nödwändigheten af Skogarnas bättre wård och ans i Finland, där detta omständeligen utföres. Här til bör än läggas den mångfalliga nyttan man har af Eken, så i Medicin, som Oeconomién, hwilket Herr Mag. *Trotzelius* uti sin inledning till Herr Major *Rosenstens* tan-

tar

kar om Stogars Skötsel, wacker utfört, hwarthän, at undgå widlyfthet, jag wisar den benägne Läsaren.

§. II.

Si wårt kära Finland hafwa wi wäl, som förut sagt är, ei öfweralt någon särdeles tilgång på Ekskogar; dock finner man, at de i södra delen wilja fort. Ett undrans wärde natursens skick- och förordnande röner man härutinnan. Wäl ser man, at Tall och Gran, som ganska wäl triffas under wår Nordiska Himmel, äfwen wåra hos en del utlänningar, som bo söder om oss; men med Eken finner man i synnerhet här, en helt annorlunda beskaffenhet, nemligen at Ekskogarne, ju närmare man kommer till Norra delen af Finland, småningom tappas utur synen. Wil man till exempel göra en resa från Österbotten längs med stränderna af Botniska wiken, söder ut, så skal man ej wara capable, at hwarken på fasta landet eller skären där, ja ej wid Björneborg och än något bättre neder, finna någon enda Ek, som naturen sielf planterat: men så snart man kommer längre upp åt Söder, så at Åland, Åbo och Nylands skärgårdarna komma under ögnasigtet, blir man warse, Furu Ekskogar här och där börja tindra en i ögonen, och likasom anhålla om de ömsintas och eftertänksammas hägn. Uti dessa södsnämnda orter gifwas årtillliga täcka lunder och parker beprydda, så wäl med gamla och hundraåriga, som och nya telningar, hwilka löfwa både Cronan och det allmänna en oskattbar fördel och nytta, där de rätt blifwa wärdade och skötte. Här will således naturen ärsätta det, som i Norra delen af Finland saknas. Till önskan wore darsöre, at hwar rånsint undersåte wille underhjälpa naturen i detta målet, och som än berömmeligare wore, löde

böde till at laga så, at den under oronligt Climat framals-
 strade sådana producter, som äro nödvändiga, så till Jntis-
 kes behof, som Uerikes handel, hållt man har prof härpå, at
 det sig i mycket och mångt göra låter; At Ekar skulle fun-
 na planteras längre till Norr, än de nu stelsmant wäxa, har
 man anledning at sluta af det Herr Præses mig berättat,
 neml. at uppå en Hans Förälldrars Gård, Uppegården kallad,
 belägen i Wöro Sockn, 3 $\frac{1}{2}$ mil ifrån Wäsa uti Österbohn,
 finnas än Ekar, hwilka af Hans Försäder blifwit planterade för
 långliga tider tillbaka. Man har aldrig funnit, at de tagit
 någon skada af kölden. Den som nu är angelägen om, at
 anlägga nyttiga planteringar, kan wara förwispad därom, at
 så wäl Öfwerheten, som hwar och en om Fädernes landets
 uphjelpande öm medborgare lämnar honom det loford, at
 han tillika är en råtteskaffens Underjäte och, en nyttig lem i
 Samhället.

§. III.

WEn som sällan någon Åker här så ren såd, at ef-
 något ogräs däribland insmyger sig, ehuru Åkerbru-
 karen använder all mökelig flit uppå des förekom-
 mande; äfvenså gifwes thet i vårt Samhälle lemman, genom
 hwilkas Hushållning Land och Rike ofta tager mångfalt ska-
 da. Prof härpå har man uti Skogarnas, våra dyrbaraste
 Clenociers, fiendliga medfart här i Finland. Jag will nu
 ej tala om den oberäkta och mer än skadeliga hårdhet, som
 i gemen mer än mångenstädes här i Finland öfwas på den
 oskyldiga och högstnyttiga Skogen, emedan flera nitiska och
 om Fäderneslandets wälgång ömma Män därom redan ut-
 förligen handlat i flera lärda skrifter; men jag will endast den-
 na

na gången hålla mig wid Ekstogen. Våra Ekstogar, hvilka, ehuru de äro af vår Höga Öfverhet tagne uti ett besynnerligt hägn, såsom de samma, hvilka löfwa Cronan och vår handel en härlig fördel, hafwa dock mer än mycken ordfas at klaga öfver ett oskyldigt mördande. Wid stort wite är wäl Ekars huggande förbudit; men det kommer aldeles ej i consideration allenast Cronobetternas ögon kan undwiskas. Will man uti våra Ekstogar wara upmärksam, skall man finna stubbar, som burit Ekar, hvilka wäl warit ämnade at göra större nytta, men blifwit af obetänksamma Samhällets missfoster använda till nog ringa privat nytta: frågar man, ho detta gjordt, måste gemenligen straxt den så ofta påklagade och dock oskyldiga Ingen taga all skulden på sig. Ibland förebares dock, at de Ekar, som blifwit afhuggne, hafwa warit nödwurde, krotuga och sådane, som ej med tiden kunde wara dugeliga hwarken till Skepsbyggeri eller annat storvirke: Men jag får lof at inwända häremot, at har Förordningarne så långt blifwit öfverträdde, at man wägar föröfwa sielfwa mordet, man då gerna ej wäljer en sämre Ek för en bättre: därtill med händer det ofta, at en krotug gör större nytta än en rakstamning, och betalas dyrare i handeln. När man besinnar, huru mer än tyranniskt den afstygande och arma Ekstogen här i Finland handteras, kan man ogörligen annat än af innersta hjerta ångslas och gråma sig. Tusendfalt årsarenhet intyggar ju, at om en jordägande har några Ekar på sin mark, är han ej i stånd, at med all sin omsorg och estertänka bestreda och förswara dem för wäldsamma händer: ja jag twiflar mycket, at han wore i stånd at på annat sätt förswara dem, än om han kunde anten sielf, eller låta någon annan tillförlitelig sitta och ständigt wagta dem; ty kan en omild menniska ej annars komma åt dem, så utöfwar han dock sitt förderweliga och ondskesfulla uppsåt på dem om

mörkaste natten under argaste storm och orväder, då en skulle tro, at alla menniskor wore glada de finge wara hemma och under tak: Således har man ej sällan nödgats årfara, at efter en urväders full winternatt har hans kära Ekstrån blifwit af fienden bortflyttade och endast stubben helt när til marken warit qwar. Hvad kan då wara större harm och förtret, än at se, det ett trä, som man siels warit beständigt så mycket rädd och öm om, och på det man satt så mycket wärde, skolat ändå sluteligen råka fiendom och dem wörångsintom till rof och byte? måtte ej sålunda all hog och lust både för Ekplantering och Ekars wärd platt förswinner? måtte ej mången då ej hellre anten borthugge dem, eller ock ej hellre lämna dem, aldeles eldenom till skjoftings? idet blie då en fast och ewig sanning, at, så länge Baghydnad ei finnes hos Undersåtarena: så länge en privat nytta sättes fram för en allmän; så länge icke det ringaste afseende hafwes på efterkommanderne: så länge den fördärweliga tankan hos oss hyses, at våra skogar äro osutödeliga, och at om de borthuggas, andra snart wara i stället, efterkommanderna till nytta, så länge må man ej wänta någon förbättrad hushållning med skogarna i vårt kära Fädernesland.

§. IV.

SEn nu frågas till slut: På hwad sätt skola Ekskogarna här i Finland så skötas och hägnas, at både Riket och jordägarena i framtiden må hafwa där så många salt och beständig nytta? Jag swarar, at denna saken är swårare, än jag kan finna mig uti des uplösande; jag lämnar det därför gerna till andra, som äro mera uplysta, at utreda denna fråga. Det är en ofullstößelig sanning, at om ej med det snaraste

snaraste och flyndsamaste alla kraftiga mått tagas till dess hjälp, blir inom kort tid de så i landet öfverlämnade Skar i grund utödda, och då lärer blifwa måst försent at tänka på hjälp. På ena sidan är det wäl mer än hugneligit at finna, huru den menlösa Skogogen gärna här i Södra Finland will fort; men så är å andra sidan lika bedröfweligit, at af dageliga årsfarenheten lära, det ingen konjt, inga lagar, inga föreställningar kunna wara i stånd at hägnu den samma. Fåsängt, ja skadeligit wore, at börja med Skogogens plantering, så länge man dageliga ser, at en Skotelning är wärre än salt, uti en elak människas öga, hwilken ej kan gifwa sitt sinne ro eller lugn, innan den får utrota ett sådant trä; ty man använde ju onyttigt tid, dagswårken och omkostnad på en ting, som en slem medborgare wid första tillfälle skulle göra sig nytta af. At säga rent sanningen, tycker jag, at aldrig må man tänka på Skogarnas plantering; och tillwårt i Finland, innan alt Skwärkes bruk här i Landet af hemma wårt blir till wis tid totalt förbudt, så hos högre som lägre, så i städerna, som på land; ty så länge Bonden eller någon annan får lof, at under någon prätext och slem siels nyttia eller till Städerna införa Skwärke, så finner han tusende utväggar at uttyda Lagen; och så länge blir Skogogen ett beständigt rof och läckmat för honom. Det är ju slyklart, at om på sätt, som här tills, fortsares med Skogogen, måste den inom så år aldeles blifwa ruinerad och all: och då måste Bonden och andra ändå umbära och wara utan den, när ej mera är kvar: Är det då ej så godt at det straxt skeddé, at de skulle blifwa förpliktade under swårt straff, at aldeles wara utan dess bruk; Det skulle ju ske till Rikeis och de efterkommandes mångfaldiga gagn: man kunde utsätta præmier för den, som kunde upwisu wärke gjordt hos någon af inländskt Finst Sk: Om något af sådan Sk sunnes hos någon Landtman, kunde den dömas at mista besittningsrätten af sin gård, eller at angifwaren finge samma rätt, med me-
ra

ra byllt; sådana sleg skulle förtoga klådan för käftiga händer och förminska lusten till Ekskogarnas utöfande; då worde Ekskoggen så rätteligen wäxa i fred. I Tullarne kunde hållas den strängaste insigt, både på hwad träwårte infördes och hwaraf åfledonen wore gjorde: Cronobetjenterna kunde under sina resor äfwen noga bese, hwad af träwårte hos Landmannen sans. Utan ett sådant totalt förbud till någon wist lång bestånd tid, och utan så skarpa medel, ser jag för min del ingen wäg till räddning från snar undergång för våra fattiga och arma Ekskogar; de, som weta bättre sätt, gifwe det wid handen; Fäderneslandets wälgång i framtiden fordrar det. Då kan blifwa tid, at omsländeligen wisa lättaste sättet, at med fördel plantera Ek, när man kan wara säker, om Ekskogarnas befredande.

Mine omsändigheter, och snästa wllkor påläggga mig, at ej widlystigare utföra detta nyttiga ämne: jag önskar allenast sluteligen, at en hwar redelig, så Swänst, som Finne, fattade både en rätt idé och tycke för Hushållningen, på det wärdt t. Fädernesland en gång måtte få röna de hårliga frugt och nytta, som är

EN ALMAN WÄLFÄRD.

G. U. U.

